

چکیده

ارتباطات یکی از زمینه‌هایی است که دولت‌ها را به هم نزدیک‌تر می‌کند و برای برقراری نظام ارتباطات بین‌المللی، همکاری میان آنها را ضروری می‌سازد. ارتسباطات دارای دو جنبه ملی و بین‌المللی است. در زمینه نظام ملی ارتباطات، وظیفه برقراری و حفظ ارتباطات بر عهده نهادهای تخصصی ملی است. به‌طور معمول در هر کشوری یک وزارتخانه یا مرکز عهده‌دار انجام وظایف مربوط به ارتباطات است. در سطح بین‌المللی، برنامه‌های ارتباطی توسط نهادهای صلاحیت‌دار بین‌المللی و به ویژه سازمان بین‌المللی ارتباطات تنظیم شده و به اجرا در می‌آید. روشن است که برای ایجاد ارتباطات بین‌المللی، همکاری و هماهنگی میان دولت‌ها ضرورت دارد. در این مبحث، ابعاد حقوقی ارتباطات بین‌المللی تجزیه و تحلیل می‌شود و به نظام حاکم بر ارتباطات در سطح ملی نیز اشاره لازم خواهد شد. این مبحث نتیجه می‌گیرد که اگر کشورها می‌خواهند به شایسته‌ترین شکل ممکن تکنولوژی ارتباطات را به کار گیرند باید:

- الف: به قواعد و معیارهای بین‌المللی حاکم بر ارتباطات احترام نهاده و آنها را در عمل رعایت کنند؛
- ب: در چارچوب نهادهای بین‌المللی مهمی چون سازمان بین‌المللی ارتباطات با یکدیگر کار و همکاری کنند تا به شیوه عادلانه و منصفانه از منافع حاصل از ارتباطات بهره‌مند شوند.

بررسی نظام حقوقی ارتباطات بین‌المللی

دکتر فرهاد طلائی

پیشرفت در زمینه تکنولوژی همواره تأثیرات خود را بر جامعه بین‌المللی بده همراه دارد. توسعه تکنولوژی ارتباطات نیز به نوبه خود تأثیر قابل توجهی بر رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی داشته است. همچنین پیدایش تکنولوژی‌های جدید و به کارگیری آنها، ضرورت تدوین قواعد و مقررات حقوقی خاص را در مورد آنها چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی آشکار می‌کند. چنین ضرورتی در زمینه تکنولوژی ارتباطات و برقراری نظام ارتباطات قابل اتکا نیز وجود دارد. ظهور تکنولوژی اولیه ارتباطات به قرن نوزدهم باز می‌گردد و از آن زمان تاکنون این تکنولوژی رشد بسیار قابل ملاحظه‌ای داشته است. به ویژه این رشد در دهه‌های آخر قرن بیستم بسیار چشمگیر بوده است.

پیشرفت‌های نوین تکنولوژی ارتباطات سبب شده است برقراری ارتباطات فقط محدود به ایستگاه‌های زمینی ارتباطات نباشد، بلکه از فضا نیز برای برقراری ارتباطات استفاده شود. در واقع استقرار ماهواره‌های مخابراتی در اطراف کره زمین اسباب تحولی عظیم را در ارتباطات فراهم آورده است همچون سیستم‌های ایستگاه‌های زمینی این ماهواره‌ها نیز از طیف فرکانس‌های رادیویی^۱ برای برقراری ارتباطات استفاده می‌کنند. در هر حال اگر چه استفاده از چنین طیف فرکانس رادیویی برای برقراری ارتباطات میان ایستگاه‌های زمینی از سابقه‌ای طولانی برخوردار است، اما فقط چند دهه است که ماهواره‌های تخصصی ارتباطات در مدار ثقل زمین^۲ قرار داده شده‌اند. در حقیقت استقرار موفقیت‌آمیز اولین ماهواره مصنوعی در مدار زمین (اسپوتنیک ۱)^۳ در سال ۱۹۵۷ فصل نوینی را در استفاده از فضا برای ارتباطات به وجود آورد.^۴ اکنون استفاده از فضا بخش جدایی‌ناپذیری را در برنامه‌ریزی‌های ارتباطات در سطح جهان تشکیل می‌دهد. به هر حال مسأله‌ای که در این خصوص قابل توجه است تلاش برای دسترسی عادلانه و منصفانه همه دولت‌ها به فضا برای ارتباطات است.

دستیابی یکسان همه دولت‌ها به

فضا در حال حاضر کار ساده‌ای نیست، زیرا تکنولوژی ساخت ماهواره‌های ارتباطاتی در اختیار تعدادی معدود از دولت‌های توسعه یافته است و دولت‌های دیگر تکنولوژی ساخت آنها و نیز تکنولوژی پرتاب آنها به مدار زمین را در اختیار ندارند. در راستای این عدم تعادل تکنولوژیکی کوشش‌هایی برای تشکیل سازمان‌های بین‌المللی ماهواره‌های ارتباطات^۵ همچون ایستلس،^۶ اینتراسپوتنیک،^۷ و اینمارست^۸ صورت گرفت تا همه کشورها بتوانند از خدمات ارتباطات ماهواره‌ای بهره‌مند شوند. نکته قابل توجه آن است که استفاده از فضا از جمله برای نصب تجهیزات در فضا و مدار زمین نیازمند وجود قواعد حقوقی مؤثر و ضروری است. براین اساس، اسناد بین‌المللی گوناگونی استفاده‌های گوناگون از فضا را تحت قاعده و نظم در آورده‌اند.

گفتار اول: نظام حقوقی حاکم بر ارتباطات ملی

طیف فرکانس رادیویی پدیده‌ای است طبیعی و غیرقابل مشاهده که امکان برقراری ارتباطات را فراهم می‌آورد. با بهره‌گیری از طیف فرکانس رادیویی، ارتباطات در سطح ملی و فراتر از آن برقرار می‌شود. طیف فرکانس رادیویی یک منبع و ثروت طبیعی است که به همه ملت‌ها تعلق دارد. از سوی دیگر می‌توان آن را یک ثروت ملی و نیز یک ثروت بین‌المللی به‌شمار آورد. به عبارت دیگر در چارچوب برقراری ارتباطات در داخل کشورها می‌تواند یک سرمایه ملی و طبیعی باشد و در فراسوی مرزهای دولت‌ها تبدیل به یک سرمایه طبیعی بین‌المللی شود. طیف فرکانس رادیویی مجموعه‌ای از فرکانس‌های گوناگون را در برمی‌گیرد که می‌توانند برای ارتباطات مورد استفاده قرار گیرند. امواج رادیویی می‌توانند از راه‌های گوناگون منتقل شوند و انتقال آنها فقط محدود به سطح کره زمین نیست؛ و به دلیل دارا بودن خاصیت

الکترو مغناطیسی می‌توانند از زمین به فضا و برعکس نیز انتقال یابند.

اگر دامنه جغرافیایی طیف فرکانس رادیویی به مرزهای ملی کشورها محدود شود، تنظیم چگونگی استفاده از آن تابع قواعد و مقررات ملی است. این بدان معناست که هر دولتی حق دارد طیف رادیویی را در قلمرو سرزمین خود تنظیم و اداره کند. چنین حقی بر گرفته از این اصل است که تنظیم و اداره ارتباطات ملی (داخلی) در حوزه صلاحیت دولت‌هاست.^۹ همچنین دولت‌ها دارای این مسؤلیت هستند که از این منبع طبیعی مشترک، براساس اصل برابری و به نفع اتباع خود بهره‌گیرند. در ضمن می‌توان استدلال کرد که طیف فرکانس رادیویی واقع در داخل مرزهای ملی کشورها به عنوان منبع (میراث) مشترک ملت‌هایی است که داخل این مرزها وجود دارند.^{۱۰}

اگر چه هر دولتی از حقوق حاکمه برای بهره‌برداری از طیف فرکانس رادیویی در قلمرو خود - برای هدف ارتباطات - برخوردار است،^{۱۱} اما برخی از باندهای طیف فرکانس رادیویی موجود در قلمرو دولت‌ها برای اهداف بین‌المللی خاصی و نیز برای نفع همه ملت‌ها محفوظ نگه داشته می‌شوند. به ویژه این موضوع در مورد فرکانس‌های رادیویی صادق است که توسط جامعه بین‌المللی برای اهداف خاصی همچون ایمنی هوانوردی و کشتیرانی و نیز برای شرایط اضطراری در نظر گرفته می‌شود. به‌طور معمول دولت‌ها مدیریت و تنظیم طیف فرکانس رادیویی را در قلمرو سرزمین خود به عهده می‌گیرند تا اطمینان یابند این منبع ارزشمند طبیعی به‌طور مؤثر مورد استفاده واقع می‌شود و ایستگاه‌های رادیویی با یکدیگر تداخل پیدا نمی‌کنند.

هدف اصلی از مدیریت طیف فرکانس رادیویی چه در سطح ملی و چه در سطح

■ **ارتباطات یکی از زمینه‌هایی است که دولت‌ها را به هم نزدیک‌تر می‌کند و برای برقراری نظام ارتباطات بین‌المللی، همکاری میان آنها را ضروری می‌سازد.**

■ **در حوزه نظام ملی ارتباطات، وظیفه برقراری و حفظ ارتباطات بر عهده نهادهای تخصصی ملی است.**

■ **در سطح بین‌المللی، برنامه‌های ارتباطی توسط نهادهای صلاحیت‌دار بین‌المللی و به ویژه سازمان بین‌المللی ارتباطات تنظیم شده و به اجرا در می‌آید.**

پوشش این ماهواره‌ها قرار داد. این ویژگی، مدار ثقل زمین را به عنوان مطلوب‌ترین مدار در اطراف کره زمین برای هدف ارتباطات مطرح می‌سازد.

نکته قابل توجه دیگر آن است که وضعیت حقوقی مدار ثقل زمین باید با توجه به وضعیت حقوقی فضای ماورای جو مورد بررسی قرار گیرد. این بدان معناست که نظام حقوقی فضای ماورای جو به موارد ثقل کره زمین نیز تعمیم می‌یابد، به ویژه از آن جهت که این مدار جزء جدایی ناپذیر فضای ماورای جو است. از آنجا که یکی از اصول حقوقی بنیادین حاکم بر فضا «اصل تعلق فضا به همه دولت‌ها»^{۱۳} می‌باشد، مدار ثقل زمین نیز به عنوان منبعی که به همه ملت‌ها تعلق^{۱۴} دارد، در نظر گرفته می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که این مدار میراث مشترک همه بشریت^{۱۵} است، بنابراین باید براساس انصاف، برابری و استفاده مؤثر به کار گرفته شود.

همچنین باید به این نکته اشاره کرد که مدار ثقل زمین «یک منبع طبیعی محدود» است و این محدودیت به دو دلیل به وجود آمده است:

الف: مسأله امکان برخورد ماهواره‌ها به یکدیگر؛

ب: مسأله تداخل فرکانس‌های رادیویی در زمینه ماهواره‌های تخصصی مخابراتی. اگر چه تکنولوژی ارتباطات با استفاده از فضا به طور قابل توجهی پیشرفت کرده است اما مدار ثقل زمین همچنان به عنوان یک منبع طبیعی محدود در نظر گرفته می‌شود.

در ضمن تا جایی که به استفاده از طیف فرکانس رادیویی در فضا مربوط می‌شود، طیف فرکانس رادیویی نیز به عنوان یک میراث مشترک بشریت مطرح است^{۱۶} و سرمایه‌ای است که به همه ملت‌ها تعلق دارد. به علاوه همچون مدار ثقل زمین، طیف فرکانس رادیویی نیز به

دولت‌ها بوده است. بیشترین استفاده از فضای ماورای جو برای ارتباطات از راه دور، از طریق بهره‌برداری از ماهواره‌ها، به ویژه ماهواره‌های واقع در مدار ثقل زمین، است. به‌رحال استفاده مؤثر از ماهواره‌های مخابراتی به دو عامل بستگی دارد:

الف: در دسترس بودن مدار موردنظر در اطراف کره زمین؛

ب: نبودن اختلالات میان فرکانس‌های رادیویی. ماهواره‌های تخصصی بسیاری وجود دارند که در مدارهای گوناگون در اطراف کره زمین قرار داده می‌شوند، از مدارهای قرار گرفته در ارتفاع پایین^{۱۷} گرفته تا مدار ثقل زمین. تا جایی که به ارتباطات از راه دور مربوط می‌شود، مدار ثقل زمین بهترین شرایط را در بردارد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که مدار ثقل زمین یک منبع طبیعی منحصر به فرد است، به گونه‌ای که ماهواره قرار گرفته در این مدار می‌تواند در مدت ۲۳ ساعت و ۵۶ دقیقه یک دور کامل در اطراف کره زمین بچرخد. بدین ترتیب می‌توان گفت حرکت آن در راستای حرکت کره زمین است. مزیت استفاده از مدار ثقل کره زمین در مقایسه با دیگر مدارهای اطراف کره زمین، آن است که قرار دادن سه ماهواره در مدار ثقل کره زمین کافی است تا تقریباً بتوان همه نواحی روی سطح کره زمین را تحت

بین‌المللی آن است که از طیف فرکانس رادیویی حداکثر بهره‌برداری ممکن به عمل آید و تداخل میان فرکانس‌های رادیویی نیز به حداقل برسد. در ضمن به‌طور معمول در ساختار هر دولتی یک نهاد صلاحیت‌دار وجود دارد که اجازه استفاده از باندهای فرکانس‌های رادیویی را برای اهداف مشخصی صادر می‌کند. برای مثال وزارت پست و تلگراف و تلفن (و یا در بسیاری از کشورها وزارت ارتباطات و تکنولوژی اطلاعات) وظیفه دارد تا استفاده از طیف فرکانس رادیویی را در ایران تحت نظم و قاعده در آورد و از بهره‌برداری مؤثر آن اطمینان حاصل کند. شرکت مخابرات ایران نیز در چارچوب وزارتخانه مزبور دارای این وظیفه است که نظام‌های ارتباطات را در ایران اداره کند و در جهت بهبود کیفیت ارتباطات در ایران و بهره‌برداری از تکنولوژی‌های نوین ارتباطات کوشش خود را به کار برد.

گفتار دوم: استفاده از فضای ماورای جو برای ارتباطات

همان‌گونه که توضیح داده شد، فضا فرصت‌های جدیدی را برای ارتباطات فراهم آورده است. در این راستا امکان دسترسی منصفانه و عادلانه همه ملت‌ها به فضای ماورای جو برای برقراری ارتباطات از راه دور موضوع مورد علاقه تمامی

عنوان یک منبع طبیعی محدود مطرح می‌باشد. این محدودیت دو عامل دارد:

الف: یکی آن‌که هنوز تکنولوژی آنقدر پیشرفت نکرده است که همه باندهای طیف فرکانس رادیویی را برای ارتباطات، قابل بهره‌برداری کند؛

ب: دوم آن‌که مسأله تداخل میان امواج رادیویی، استفاده از فرکانس‌های رادیویی خاص را به‌طور همزمان غیرممکن می‌سازد و یا کیفیت ارتباطات را کاهش می‌دهد.

بنابراین همچون بهره‌برداری از مدار

طیف فرکانس رادیویی موجود در فضا (و نیز موجود در نواحی کره زمین که در ماورای صلاحیت ملی دولت‌ها قرار دارند) به همه دولت‌های جهان تعلق دارد.

از این رو بند ۳ ماده ۱۴ اساسنامه ۱۹۹۲ سازمان بین‌المللی ارتباطات مقرر می‌دارد که اعضای هیأت تنظیم مقررات رادیویی^{۱۸} «به عنوان امین این سرمایه عمومی بین‌المللی (طیف فرکانس رادیویی)^{۱۹} در نظر گرفته می‌شوند. در هر حال سال بین‌المللی ارتباطات به اختصاص فرکانس‌های رادیویی بر مبنای

■ پیدایش تکنولوژی‌های جدید و به کارگیری آنها، ضرورت تدوین قواعد و مقررات حقوقی خاص را در مورد آنها چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی آشکار می‌کند.

■ پیشرفت‌های نوین تکنولوژی ارتباطات سبب شده است برقراری ارتباطات فقط محدود به ایستگاه‌های زمینی ارتباطات نباشد، بلکه از فضا نیز برای برقراری ارتباطات استفاده شود.

■ در حال حاضر استفاده از فضا بخش جدایی‌ناپذیری را در برنامه‌ریزی‌های ارتباطات در سطح جهان تشکیل می‌دهد.

■ دستیابی یکسان همه دولت‌ها به فضا در حال حاضر کار ساده‌ای نیست، زیرا تکنولوژی ساخت ماهواره‌های ارتباطاتی در اختیار تعدادی معدود از دولت‌های توسعه یافته است.

ثقل زمین، لازم است که طیف فرکانس رادیویی به‌طور مؤثر مورد استفاده واقع شود. براین اساس بهره‌برداری بهینه از مدارثقل زمین و طیف فرکانس رادیویی نیازمند همکاری میان دولت‌ها برای مدیریت هماهنگ این منابع است.^{۱۷}

گفتار سوم: ماهیت حقوقی طیف فرکانس رادیویی و مدارثقل زمین

اصل کلی حقوق بین‌المللی ارتباطات بر این مبناست که هیچ دولتی نمی‌تواند در فضا حقوق انحصاری نسبت به امواج رادیویی داشته باشد و یا از یک باند فرکانس رادیویی ویژه به شکل انحصاری بهره‌برداری کند. این بدان دلیل است که

اخلاقی حمایت از چنین حقوقی متمرکز است. بحث‌های مشابهی نیز در زمینه ماهیت حقوقی مدارثقل زمین و مبنای حقوقی استفاده از آن میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه صورت گرفته است.

نکته قابل ذکر این است که بند ۲ ماده ۴۴ اساسنامه ۱۹۹۲ سازمان بین‌المللی ارتباطات، بیان می‌کند که «فرکانس‌های رادیویی و مدارثقل زمین (مدار ماهواره‌ای اطراف کره زمین) منابع طبیعی محدودی می‌باشند که بایستی به‌طور منطقی، به‌طور مؤثر و به‌طور اقتصادی بر طبق مقررات رادیویی (تنظیم شده در سطح بین‌المللی) مورد استفاده واقع شوند، به گونه‌ای که همه کشورها به هر دو منبع به‌طور منصفانه دسترسی داشته باشند و در این زمینه نیازهای ویژه کشورهای در حال توسعه و به موقعیت جغرافیایی کشورهای خاص توجه خواهد شد.»^{۲۰} در عبارت «دسترسی منصفانه» در این اصل قانونی در ارتباط با طیف فرکانس رادیویی و مدارثقل کره زمین، نشان‌دهنده ماهیت این منابع به عنوان منابع مشترک بشریت است که استفاده منصفانه و عادلانه از آنها را برای همه کشورها

«تقدم در استفاده»^{۲۰} عمل کرده است. با وجود این اختصاص فرکانس‌های رادیویی هیچ‌گونه حقوق مالکانه‌ای را برای دولت‌های استفاده‌کننده از آن ایجاد نمی‌کند. در طی چند دهه گذشته بحث‌های اساسی در اجلاس‌های سازمان بین‌المللی ارتباطات در جهت حذف «قاعده تقدم در استفاده» مطرح شده است اما از سوی برخی از دولت‌های توسعه یافته‌ای که از قاعده مزبور استفاده می‌کنند مورد مخالفت قرار گرفته است. به‌هر حال بحث اصلی میان دولت‌های توسعه یافته و دولت‌های در حال توسعه روی مسأله ماهیت حقوقی ناشی از استفاده اولیه از فرکانس رادیویی و نیز مبنای حقوقی یا

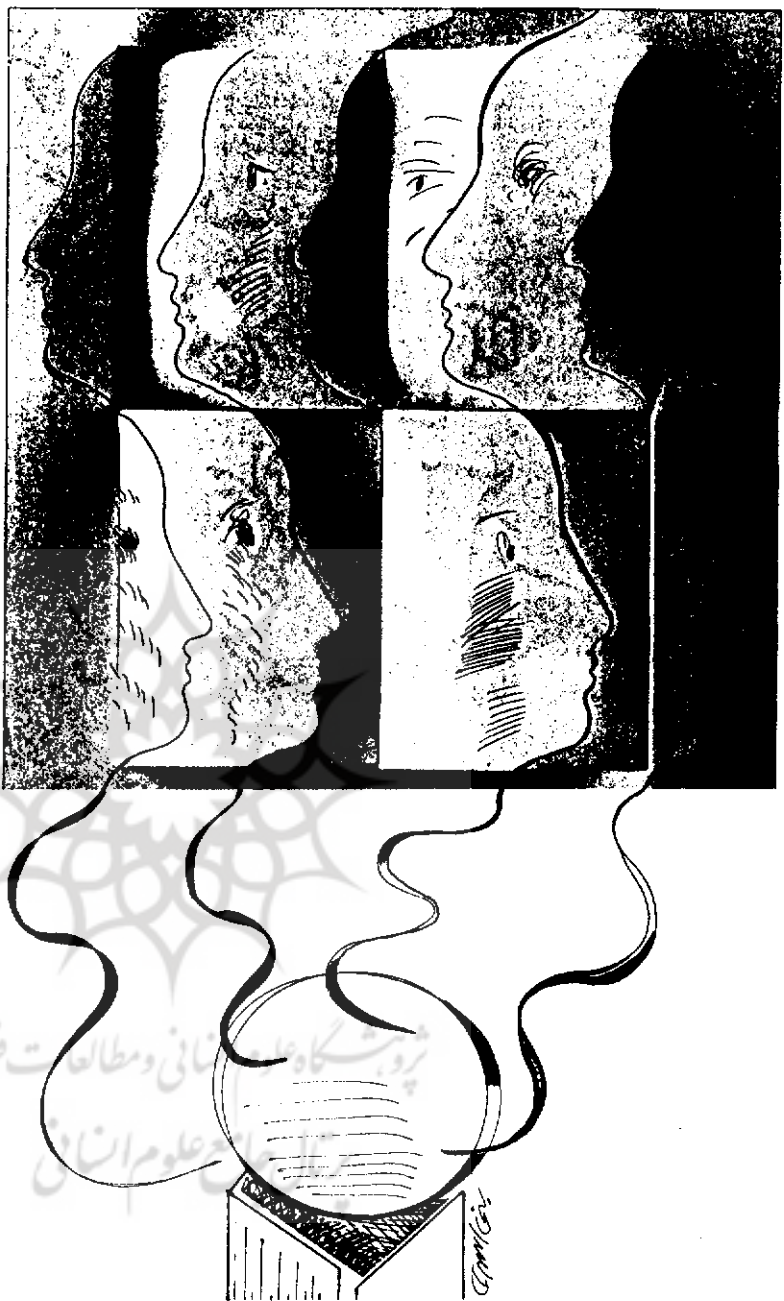
امکان‌پذیر می‌سازد. در ضمن بررسی کنفرانس‌های سازمان بین‌المللی ارتباطات و نیز قواعد و مقررات درج شده در اسناد این سازمان نشان می‌دهد که هیچ‌گاه ادعای حقوق مالکیت نسبت به طیف فرکانس رادیویی و مدارثقل زمین به رسمیت شناخته نشده است. در واقع به جهت آن که این منابع به همه دولت‌ها تعلق دارند، هیچ دولتی نمی‌تواند نسبت به آنها ادعای حقوق حاکمه یا مالکانه و حقوق انحصاری داشته باشد. به‌نظر می‌رسد که این اصل کلی در مورد همه دولت‌ها (چه دولت‌های توسعه یافته و چه دیگر دولت‌ها از جمله دولت‌های در حال توسعه) صادق است و منابع مزبور باید به

عنوان سرمایه‌های همه ملت‌ها حفظ شود و مورد استفاده قرار گیرد.

گفتار چهارم: تحلیلی بر ادعاهای ملی نسبت به مدار ثقل زمین

در ۳ دسامبر ۱۹۷۶ نمایندگان هشت کشور استوایی (برزیل، کلمبیا، کنگو، اکوادور، اندونزی، کنیا، اوگاندا، و زئیر) اولین کنفرانس کشورهای استوایی را در بوگوتا (پایتخت کلمبیا) برگزار کردند و اعلامیه‌ای را تحت‌عنوان «اعلامیه بوگوتا»^{۲۱} صادر کردند. این کشورهای استوایی به‌طور کامل و یا به‌طور جزئی روی خط استوا واقع شده‌اند. در همین ارتباط اعلامیه بوگوتا از جمله اعلام می‌کند که مدار ثقل زمین (مدار ماهواره‌ای اطراف کره زمین) یک منبع طبیعی بوده و «یک مدار حلقوی را در اطراف خط استوا» تشکیل می‌دهد. براین اساس کشورهای مزبور مدعی‌اند این منبع طبیعی بخشی از قلمرو آنها را شکل می‌دهد. در ضمن این کشورها به اصل حاکمیت دائمی دولت‌ها بر منابع طبیعی خود نیز استناد می‌کنند تا از ادعای خود در زمینه مدار ثقل زمین حمایت کنند.^{۲۲}

این کشورها ادعا می‌کنند به جهت آن که مدار ثقل زمین بخشی از قلمرو آنها را تشکیل می‌دهد، این مدار بخش جدایی‌ناپذیر قلمرو این کشورها بوده و تحت حاکمیت آنها قرار می‌گیرد. بدین ترتیب کشورهای استوایی مزبور اعلام کرده‌اند قرار دادن ماهواره‌ها در مدار ثقل زمین نیازمند گرفتن اجازه قبلی از آنهاست. به‌رحال همان‌گونه که توضیح داده شد، مدار ثقل زمین و طیف فرکانس رادیویی مرتبط با آن نمی‌توانند تابع حاکمیت ملی دولت‌ها باشند. این بدان معناست که همچون طیف فرکانس رادیویی، مدار ثقل زمین نمی‌تواند به‌طور انحصاری مورد تصرف واقع شود و نیز نمی‌توان نسبت به منبعی مشترک برای

■ به عنوان بخشی از اهداف سازمان بین‌المللی ارتباطات می‌توان از: «توسعه همکاری میان دولت‌های عضو در زمینه ارتباطات»، «فراهم کردن امکان دسترسی همه بشر به تکنولوژی‌های نوین ارتباطات»، «هماهنگی میان دولت‌های عضو در زمینه برقراری ارتباطات در سطح بین‌المللی» نام برد.

■ اینتلسنت یکی از پرعضوترین و قدیمی‌ترین سازمان‌های بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای است.

همه ادعای حق مالکیت کرد. خواه این ادعا از سوی دولت‌های توسعه یافته مطرح شود خواه از سوی دولت‌های دیگر (از جمله دولت‌های در حال توسعه). این منابع طبیعی باید از سوی همه کشورها و در جهت منافع همه بشریت مورد استفاده واقع شوند.

گفتار پنجم: ارتباطات و سازمان‌های بین‌المللی

مهم‌ترین سازمان بین‌المللی تخصصی در زمینه ارتباطات، سازمان بین‌المللی ارتباطات است که یکی از مؤسسات تخصصی سازمان ملل متحد است. مبنای فعالیت این سازمان اساسنامه و کنوانسیون ۱۹۹۲ آن می‌باشد. از جمله اهداف سازمان بین‌المللی ارتباطات می‌توان از: «توسعه همکاری میان دولت‌های عضو در زمینه ارتباطات»، «فراهم کردن امکان دسترسی همه بشر به تکنولوژی‌های نوین ارتباطات»، «هماهنگی میان دولت‌های عضو در زمینه برقراری ارتباطات در سطح بین‌المللی» نام برد. (در خصوص سازمان بین‌المللی به تفصیل و به‌طور مستقل در مبحث بعد سخن گفته خواهد شد).

به‌علاوه سازمان‌های تخصصی دیگری نیز در کنار سازمان بین‌المللی ارتباطات وجود دارند که از آنها به عنوان «سازمان‌های بین‌المللی ارتباطات

■ اگر دامنه جغرافیایی طیف فرکانس رادیویی به مرزهای ملی کشورها محدود شود، تنظیم چگونگی استفاده از آن تابع قواعد و مقررات ملی است.

■ بیشترین استفاده از فضای ماورای جو برای ارتباطات از راه دور، از طریق بهره‌برداری از ماهواره‌ها، به ویژه ماهواره‌های واقع در مدار ثقل زمین، است.

ماهواره‌ای» یاد می‌شود. مهم‌ترین این سازمان‌ها عبارتند از: ایتلتست^{۲۳}، ایتراسپوتنیک^{۲۴} و اینمارست^{۲۵}.

مبنای فعالیت این سازمان‌ها قطعنامه ۱۷۲۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (۲۰ دسامبر ۱۹۶۱) و معاهده ۱۹۶۷ فضاست. قطعنامه مزبور مقرر می‌دارد که دسترسی به ارتباطات ماهواره‌ای باید در مقیاس جهانی و بدون تبعیض برای همه ملت‌ها امکان‌پذیر باشد. معاهده ۱۹۶۷ فضا نیز تأکید می‌کند فضا باید برای اهداف صلح‌آمیز^{۲۶} و در جهت سود و منافع همه کشورها مورد استفاده قرار گیرد.

ایتلتست یکی از پرعضوترین و قدیمی‌ترین سازمان‌های بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای است. طرح اولیه تأسیس این سازمان از سوی ایالات متحده آمریکا ارائه شد. در ضمن اساس تشکیل آن موافقتنامه ۲۱ مه ۱۹۷۱ (موافقتنامه مربوط به استقرار سازمان بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای)^{۲۷}

می‌باشد. براساس ماده سه این موافقتنامه هدف اصلی ایتلتست آن است که براساس اصول بازرگانی، خدمات عمومی ارتباطات را در سطح بین‌المللی و در چارچوب اصل عدم تبعیض به همه نقاط جهان ارائه دهد. اگر چه ایتلتست از عضویت دولت‌های بی‌شماری (به ویژه دولت‌های غربی) برخوردار است. تعداد قابل توجهی از کشورهای بلوک شرق (از جمله روسیه) عضو این سازمان نیستند.

در واقع به دنبال تأسیس ایتلتست توسط ایالات متحده، شوروی سابق کوشش کرد تا با همکاری کشورهای بلوک شرق، یک سازمان ارتباطات ماهواره‌ای دیگر را برقرار سازد تا خدمات ارتباطات ماهواره‌ای را به این کشورها ارائه دهد. به همین علت در پنج نوامبر ۱۹۷۱ کشورهای بلغارستان، مجارستان، جمهوری دموکراتیک آلمان، کوبا، مغولستان، لهستان، رومانی، چکسلواکی و شوروی سابق موافقتنامه‌ای را با عنوان «موافقتنامه راجع به استقرار «ایتراسپوتنیک»، سازمان ارتباطات فضایی»^{۲۸} امضاء کردند که در ۱۲ ژوئیه ۱۹۷۲ لازم‌اجرا شد. براساس بند دو ماده یک این موافقتنامه، هدف این سازمان ایجاد هماهنگی و همکاری میان دولت‌های عضو در طراحی، برقراری، توسعه و استفاده از نظام ارتباطات ماهواره‌ای است. در ضمن ماده هفت موافقتنامه مزبور نیز بیان می‌دارد که ایتراسپوتنیک «فعالیت‌های خود را با

■ مهم‌ترین سازمان بین‌المللی تخصصی در زمینه ارتباطات، سازمان بین‌المللی ارتباطات است که یکی از مؤسسات تخصصی سازمان ملل متحد است. مبنای فعالیت این سازمان اساسنامه و کنوانسیون ۱۹۹۲ آن می‌باشد.

نتیجه گیری

براساس آنچه در این مبحث تجزیه و تحلیل شد، روشن می‌شود که برای برقراری ارتباطات در سطح جهانی وجود یک نظام حقوقی بین‌المللی ضروری بوده است. ارتباطات از جمله زمینه‌هایی است که در مراحل اولیه شکل‌گیری قواعد حقوقی بین‌المللی پیرامون آن تدوین شده است؛ و در طول زمان نیز با توجه به تغییرات و توسعه‌های جدید (به ویژه در زمینه تکنولوژی) قواعد حقوقی مرتبط با آن شکل گرفته است. در ضمن نهادهایی نیز در سطح جهانی برای به نظم در آوردن و عملی کردن ارتباطات بین‌المللی تشکیل شده‌اند که در چارچوب این نهادهای بین‌المللی، دولت‌ها برای برقراری ارتباطات و استفاده از تکنولوژی‌های جدید ارتباطات با یکدیگر همکاری می‌کنند. همچنین لازم به ذکر است که بررسی نظام حقوقی حاکم بر ارتباطات بین‌المللی نشانگر توسعه اصولی است که از جمله مهم‌ترین آنها عبارتند از:

الف: ضرورت همکاری بین‌المللی برای امکان‌پذیر ساختن ارتباطات میان کشورها؛

ب: ضرورت وجود مدیریت بین‌المللی برای نظام‌های ارتباطات جهانی؛

ج: دسترسی همه کشورها به روش‌های نوین ارتباطات؛

د: استفاده از طیف فرکانس رادیویی بدون ایجاد تداخل؛

ه: استفاده از مدار ثقل زمین بدون احتمال برخورد ماهواره‌ها و بدون تداخل امواج رادیویی؛

و: بهره‌برداری مشترک و منصفانه از طیف فرکانس رادیویی و مدار ثقل زمین؛

ز: استفاده بهینه و مؤثر از طیف فرکانس رادیویی و مدار ثقل زمین؛

■ هدف اصلی اینتلتست آن است که براساس اصول بازرگانی، خدمات عمومی ارتباطات را در سطح بین‌المللی و در چارچوب اصل عدم تبعیض به همه نقاط جهان ارائه دهد.

■ به دنبال تأسیس اینتلتست بود که شوروی سابق کوشش کرد تا با همکاری کشورهای بلوک شرق، یک سازمان ارتباطات ماهواره‌ای دیگر را برقرار سازد تا خدمات ارتباطات ماهواره‌ای را به این کشورها ارائه دهد.

■ اگر قرار است همه کشورها به طور منصفانه و مؤثر از ارتباطات و تکنولوژی‌های نوین وابسته به آن بهره‌مند شوند، اصول نظام حقوقی حاکم بر ارتباطات بین‌المللی باید مورد احترام واقع شوند و در عمل نیز به اجرا در آیند.

قرار نگرفت، به‌ویژه از آن جهت که کشورهایی همچون شوروی سابق که از ناوگان‌های دریایی بزرگی برخوردار هستند به عضویت اینتلتست در نیامده‌اند. به‌رحال به دنبال کوشش‌های سازمان بین‌دولتی مشورتی دریایی^{۲۹} (اکنون از آن به

سازمان بین‌المللی دریایی^{۳۰} یاد می‌شود) کنوانسیون^{۳۱} به نام «کنوانسیون راجع به تشکیل سازمان ماهواره‌ای دریایی (اینمارست)»^{۳۲} در سه سپتامبر ۱۹۷۶ مورد پذیرش قرار گرفت که اساس تشکیل اینمارست بود. مقدمه این کنوانسیون به ویژه به اصل دسترسی بدون تبعیض به ارتباطات ماهواره‌ای (به ویژه در زمینه ارتباطات دریایی) اشاره می‌کند. اگر چه هدف اصلی اینمارست ارائه خدمات ارتباط ماهواره‌ای برای اهدافی چون ایمنی دریانوردی و کشتیرانی است، این سازمان دامنه فعالیت‌های خود را به ارائه خدمات ارتباطات ماهواره‌ای برای اهداف دیگری همچون ایمنی هوانوردی و پرواز

سازمان بین‌المللی ارتباطات هماهنگ خواهد نمود و با سازمان‌های دیگری که در زمینه ارتباطات فعالیت دارند در رابطه با زمینه تبادل تکنولوژی و استفاده از طیف فرکانس رادیویی همکاری خواهد نمود.»

سازمان دیگری که در زمینه ارتباطات ماهواره‌ای باید از آن نام برد، اینمارست است. ضرورت تشکیل این سازمان، ارائه یک نظام قابل اتکاء ارتباطات برای دریانوردی و کشتیرانی بوده است. در واقع نیاز به چنین سازمانی برای ارائه خدمات ارتباطات ماهواره‌ای با افزایش رفت و آمدهای دریایی و امکان برخورد کشتی‌ها با هم و آلوده شدن محیط زیست دریایی (به ویژه توسط نفتکش‌های بزرگ) تشدید شد. اگرچه ایالات متحده آمریکا براین باور بود که اینتلتست می‌تواند برای ارتباطات دریایی نیز مورد استفاده واقع شود و نیازی به شکل اینمارست نیست اما این نظر مورد پذیرش جامعه جهانی

Space for Telecommunications: A Manifestation of the Peaceful Uses of Outer Space", Proceedings of the International Symposium on Telecommunications (IST 2001), 1-3 September 2001, Tehran, Iran, pp. 519-522.

27. Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organisation, 21 May 1971.

28. Agreement on the Establishment of the "INTERSPUTNIK", International System Organisation for Space Communications, 12. July 1972.

29. International Maritime Consultative Organisation (IMCO).

30. International Maritime Organisation (IMO).

31. Convention on the International Maritime Satellite Organisation (INMARSAT), 3 September 1976.

۳۲. برای آگاهی بیشتر در زمینه جنبه‌های گوناگون

اینستت، اینتراسپوتنیک و اینمارست بنگرید به:

Talaie, Farhad, "International Telecommunications Satellite Organisations: Legal Functions, Purposes, and Institutional Structure", Proceedings of International Conference on Telecommunications: Bridging East and West through Communications (ICT 98), Chalkidiki, Greece, 22-25 June 1998, Volume IV, pp. 280-284.

۱۶. در خصوص تجزیه و تحلیل راجع به طیف فرکانس رادیویی و مدار ثقل زمین به عنوان میراث مشترک بشریت بنگرید به:

Talaie, Farhad, "The Radio Frequency Spectrum and the Geostationary Satellite Orbit: Common Heritage of Mankind", Proceedings of the International Conference on Telecommunications: Bridging East and West through Communications (ICT, 97), 2-5 April 1997, Melbourne, Australia, Volume 3, pp.1154-1150.

۱۷. در رابطه با مسائل حقوقی مطرح در زمینه استفاده از طیف فرکانس رادیویی و مدار ثقل زمین بنگرید به:

Talaie, Farhad, "Legal Issues Concerning the Radio Frequency Spectrum and the Geostationary Orbit", Australian International Journal, 1998, pp.28-62.

18. Radio Regulations Board (RRB)).

19. As Custodians for International Public Trust (RFS).

20. First Come, first Served.

21. Bogota Declaration (3 December 1976).

۲۲. این دولت‌ها به ویژه به قطعنامه ۲۶۹۲ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (۱۱ دسامبر ۱۹۷۰) در زمینه «حاکمیت دائمی کشورهای درحال توسعه بر منابع طبیعی خود و افزایش استفاده از منابع داخلی برای توسعه اقتصادی» و نیز به قطعنامه ۳۲۸۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد ۱۲ دسامبر ۱۹۷۴) تحت عنوان «منشور حقوق و وظایف اقتصادی دولت‌ها بند ۱ ماده ۲» استناد کرده‌اند.

Permanent Sovereignty Over the Natural Resources of Developing Countries and Expansion of Domestic Sources of Accumulation for Economic Development, UNGA Resolution 2622 (XXV), II December 1970.

Chart of Economic Rights and Duties of States (Article 2 (1)), UNGA Resolution 3281 (XXIX), 12 December 1974.

۲۳. مقرر اینستت در واشنگتن (ایالات متحده آمریکا) می‌باشد.

۲۴. مقرر اینتر اسپوتنیک در مسکو (روسیه) است.

۲۵. مقرر اینمارست در لندن (انگلستان) واقع است.

۲۶. برای اطلاعات بیشتر راجع به استفاده از فضا برای ارتباطات به عنوان یکی از نمونه‌های استفاده‌های صلح آمیز از فضا بنگرید به:

Talaie, Farhad, "The Use of Outer

ح: پذیرش طیف فرکانس رادیویی و مدار ثقل زمین به عنوان منابع متعلق به همه ملت‌ها جهت استفاده در ارتباطات بین‌المللی؛

ط: ضرورت ارائه کمک‌های فنی و مالی به دولت‌های در حال توسعه در زمینه ارتباطات.

اگر قرار است همه کشورها به طور متصفانه و مؤثر از ارتباطات و تکنولوژی‌های نوین وابسته به آن بهره‌مند شوند، اصول نظام حقوقی حاکم بر ارتباطات بین‌المللی باید مورد احترام واقع شوند و در عمل نیز به اجرا در آیند. □

پی‌نویس‌ها:

1. The Radio Frequency Spectrum (RES).

2. Geostationary Satellite Orbit (GSO).

مدار ثقل زمین (GSO) در فاصله حدود ۳۵۸۰۰ کیلومتری از سطح زمین قرار دارد.

3. Sputnik I.

۴. به دنبال استقرار اسپوتنیک ۱) در مدار زمین در سال ۱۹۵۷، واقعه مهم دیگر استقرار اولین ماهواره با نام سینکوم ۳) (Syncom 3) در مدار ثقل زمین در سال ۱۹۶۳ بود.

5. International Telecommunications Satellite Organisations.

6. Intelsat.

7. Intersputnik.

8. Inmarsat.

9. A Domaine Reserve of States.

برای اطلاعات بیشتر در زمینه حقوق دولت‌ها نسبت به طیف فرکانس رادیویی واقع در قلمرو آنها بنگرید به: Fawcett, JES, Outer Space: New Challenges to Law and Policy, Clarendon Press, Oxford, 1984, p. 54.

10. RFS as res Communis resource of nations.

۱۱. برای مثال در این زمینه بنگرید به مقدمه اساسنامه ۱۹۹۲ سازمان بین‌المللی ارتباطات.

12. Earth Low Orbit.

13. Res Communis Principle.

14. Gso as res Communis resource of nation

15. Common Heritage of Mankind.